

<https://ecs.ui.ac.ir/?lang=en>

Journal of Endowment & Charity Studies

E-ISSN: 3115-7475

Vol.2, Issue.1, No.3, 2024, pp 101-118

Received: 21/08/2023 Accepted: 25/12/2023

Research Paper

Promoting Charitable Activities with an Emphasis on the Experiences of the Coronavirus Pandemic

Azim Zarei *

Professor, Department of Business Management, Faculty of Economics, Management and Administrative Sciences, Semnan University, Semnan, Iran.

a_zarei@semnan.ac.ir

Mohammad Ebrahim Baghernezhad Hamzekolaie

Ph.D Candidate, Department of Business Management, Faculty of Economics, Management and Administrative Sciences, Semnan University, Semnan, Iran.

m.baghernejad@semnan.ac.ir

Introduction

Charitable activities in different ways and based on different intentions have always been emphasized and paid attention to in heavenly religions and human civilizations with different intensity and weaknesses (Shivji, 2007: 62). In the teachings of Islam, charitable activities such as waqf, endowment, benevolence, and charity are highly emphasized. One of the important cases in which voluntary activities could play a serious role as an auxiliary arm of governance was the Corona crisis (Kifle Mekonen & Adarkwah, 2022: 2). In general, the experiences gained from charitable activities during the Corona era played a significant role in managing the challenges and economic problems of that era, and by supporting medical and therapeutic measures, it also played a facilitating role in reducing the epidemic cycle. The continuation of difficult economic conditions and the creation of new crises in the country indicate the necessity of continuing and expanding charitable activities. Based on this, the current research intends to explain the future trend of these activities based on the experience and lessons learned from charitable activities during the Corona epidemic.

Research Methodology

The upcoming research has an exploratory qualitative approach in terms of its nature and a developmental approach in terms of its goal. To investigate the experiences of donors during the Corona era and also predict the future trend of this range of charitable activities, a thematic analysis method was determined for this research. Also, the semi-structured interview tool was determined as the main strategy of data collection to achieve the goals of this research. The statistical population of the current research was formed by donors and experts of the Imam Khomeini (RA) Relief Committee across the country, and 31 people were selected from this population using the purposeful sampling method. After conducting the interviews, the data was coded with a line-by-line review approach and with the help of Maxqda.20 software. Also, the validity and reliability of this research was confirmed through Creswell (2000) guidelines (Creswell & Miller, 2000). The research method was forward-looking.

---

*Corresponding Author

Zarei, A., & Baghernezhad Hamzekolaie, M.E. (2024). Promoting charitable activities with an emphasis on the experiences of the coronavirus pandemic. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 2(1), 101-118. <https://doi.org/10.22108/ecs.2023.138839.1066>

3115-7475 © The Author(s). Published by University of Isfahan

This is an open access article under the CC BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>).

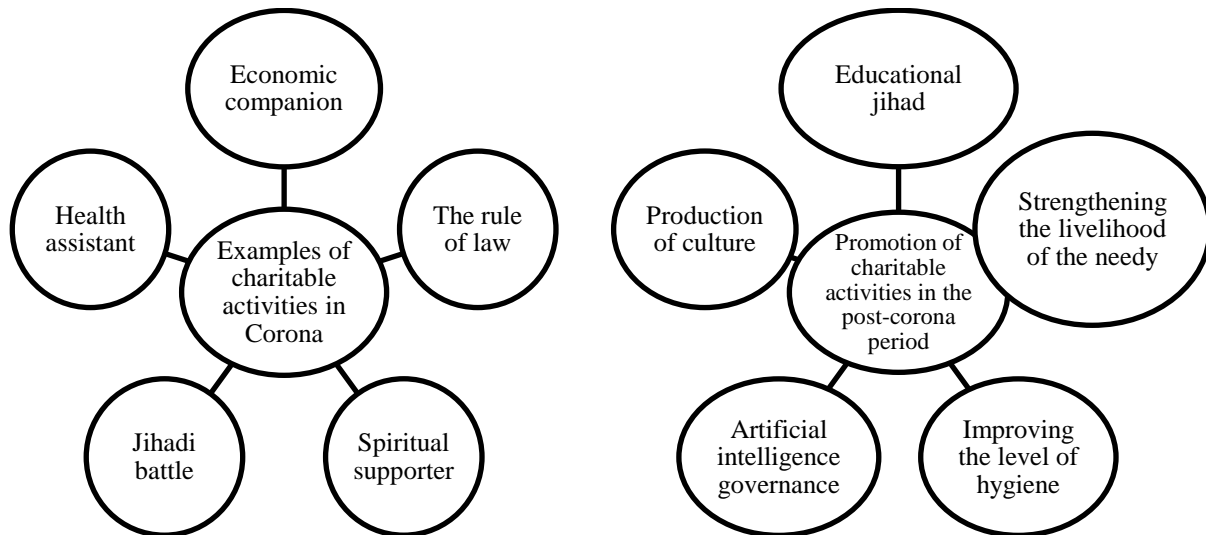

<https://doi.org/10.22108/ecs.2023.138839.1066>

Research Findings

The present research was conducted to promote the charitable activities of the country by using the experiences during the Corona epidemic. In this regard, the opinions of 31 experts, managers, and activists in the field of charitable activities were analyzed through semi-structured interviews and using the thematic analysis method. Based on the data analysis, the two main networks of this research were obtained as follows:

Fig 1. The main themes of the present research

Based on the figure above, the lessons learned from Corona were identified in five axes: economic, health support, jihadi battle, spiritual support, and rule of law. Also, taking into account the social and economic problems of the country, the role of charitable activities in the future was identified in the five axes of strengthening the livelihood of the needy, educational jihad, improving the level of health, generating culture, and governance of artificial intelligence.

Discussion and Conclusion

The experiences of charitable activities during the outbreak of Corona in the country showed that the capacities of this field can be used in other sensitive parts of the country in addition to health issues. The use of modern tools such as artificial intelligence to identify people in need and predict the future situation of this field as well as creating communication networks between benefactors to synergize the capacities of these people will be one of the most important features of such affairs. In the meantime, the innovative and new part that the specialists of this research mentioned was the use of new technologies such as artificial intelligence and big data analysis by donors. In the field of charitable activities, artificial intelligence has the potential to help improve the performance and effectiveness of these activities. One of the important advantages of artificial intelligence in the field of charitable activities mentioned in the research of researchers is the collection and analysis of data and the provision of intelligent solutions to identify the needs of people covered by the relief committee.

Keywords

Charitable Activities, Content Analysis, Corona Pandemic, Artificial Intelligence.

مقاله پژوهشی

ارتقای فعالیت‌های خیرخواهانه با تأکید بر تجربیات دوران شیوع کرونا

عظیم‌اله زارعی*^۱ ID و محمد ابراهیم باقرنژاد حمزه کلانی^۲

۱. استاد تمام، گروه مدیریت بازرگانی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سراسری سمنان، سمنان، ایران.

a_zarei@semnan.ac.ir

۲. دانشجوی دکتری رشته مدیریت بازرگانی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سراسری سمنان، سمنان، ایران.

m.baghernejad@semnan.ac.ir

چکیده

فعالیت‌های خیرخواهانه از دیرباز مورد توجه تمامی جوامع انسانی بوده و در حال حاضر، استمرار آن به دلایل متعدد امری اجتناب‌ناپذیر است. شیوع بیماری کرونا و تأثیر فعالیت‌های خیرخواهانه در پایش آن نشان داد این قبیل امور می‌توانند در ارتقای سطح کمی و کیفی حکمرانی نقش کلیدی ایفا کنند. جامعه مدنظر این پژوهش، خیرین، مدیران ارشد کمیته امداد و مدیران بنیادهای خیریه سطح کشور تعیین شدند و از این بین تعداد ۳۱ نفر از طریق نمونه‌گیری هدفمند برای انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انتخاب شدند. با استفاده از روش تحلیل مضمون، تجربیات و درس‌آموخته‌های کرونا در پنج محور اقتصادی، همیار بهداشتی، نبرد جهادی، حامی معنوی و قانون‌مداری شناسایی شدند. همچنین، با در نظر گرفتن معضلات اجتماعی و اقتصادی کشور، نقش فعالیت‌های خیرخواهانه در آینده در پنج محور تقویت بنیه معیشتی نیازمندان، جهاد آموزشی، ارتقای سطح بهداشت، مولدسازی فرهنگ و حکمرانی هوش مصنوعی شناسایی شد. فعالیت‌های خیرخواهانه در دوران شیوع کرونا در کشور نشان داد که از ظرفیت‌های این حوزه علاوه بر مسائل بهداشتی می‌توان در سایر بخش‌های حساس کشور نیز استفاده کرد. استفاده از ابزارهای نوین نظیر هوش مصنوعی در راستای شناسایی افراد نیازمند و پیش‌بینی وضعیت آتی این حوزه و همچنین، ایجاد شبکه‌های ارتباطی بین خیرین در راستای هم‌افزایی ظرفیت‌های این افراد از مهم‌ترین کارویژه‌های این قبیل امور خواهد بود.

واژه‌های کلیدی: فعالیت‌های خیرخواهانه، تحلیل مضمون، شیوع کرونا، هوش مصنوعی

*نویسنده مسئول

زارعی، ع. و باقرنژاد حمزه کلانی، م. ا. (۱۴۰۳). ارتقاء فعالیت‌های خیرخواهانه با تأکید بر تجربیات دوران شیوع کرونا. *مطالعات وقف و امور خیریه*، ۲(۱)، ۱۱۸-۱۰۱. <https://doi.org/10.22108/ecs.2023.138839.1066>

۱- مقدمه

همواره از دیرباز، در ادیان آسمانی و تمدن‌های بشری، با شدت و ضعف‌های متفاوت، به فعالیت‌های خیرخواهانه به روش‌های مختلف و مبتنی بر قصد و نیت‌های متفاوت توجه شده است. در آموزه‌های دین اسلام نیز به فعالیت‌های خیرخواهانه به روش‌هایی نظیر وقف، انفاق، احسان و صدقه تأکید زیاد شده است. در قرآن کریم آیات فراوانی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم بر این نوع فعالیت‌ها تصریح داشته و گاهی آثار و نتایج دنیوی و اخروی آن را تبیین کرده است. به‌طور کلی در فرهنگ اسلامی - ایرانی فعالیت‌های خیرخواهانه عملی تحسین‌شده و پسندیده است که یکی از راه‌های بسیار مؤثر برای دستیابی به تعالی انسان و تقرب او به خداوند هستند (محمدی و سیدی، ۱۳۹۵: ۳).

اگرچه در گذشته مردم به صورت فردی و غیرسازمان‌یافته به نیازمندان کمک می‌کردند و این فعالیت‌ها بیشتر مبتنی بر صدقات و خیرات مالی بود، پس از انقلاب صنعتی و به دنبال آن مهاجرت‌های گسترده نیازهای انسانی متنوع‌تر شد و در نتیجه، ساختارهای سازمانی جدید در قالب سازمان‌ها و نهادهای حمایتی تشکیل و متعاقباً مقررات ملی و بین‌المللی برای حمایت از محرومان وضع شدند (میرحسینی و همکاران، ۱۴۰۲: ۱۱۰). در دهه‌های اخیر و با گسترش سمن‌های خیریه‌ای، روش‌های ارائه خدمات این حوزه نیز دستخوش تغییر و تحول شده است (زاهدی‌اصل، ۱۳۸۸: ۲-۸). هم‌زمان با توسعه جوامع و بهبود شرایط زندگی افراد، فعالیت‌های خیرخواهانه نیز تحت تأثیر قرار گرفته و از فعالیت‌های فردی یا گروهی به صورت گسترده‌تر به سازمان‌ها و مؤسسات خیریه تبدیل شده‌اند (کرمی و همکاران، ۱۳۹۸: ۴۷۵). این نوع تغییر در الگوی فعالیت‌های خیرخواهانه به عنوان یک ضرورت در عرصه خدمات اجتماعی مطرح‌اند و در حال حاضر مؤسسات خیریه، نهادهایی با شخصیت حقوقی مستقل، غیرانتفاعی، غیردولتی و غیرسیاسی شناخته می‌شوند که اهدافی اجتماعی، بشردوستانه، فرهنگی و مذهبی را دنبال می‌کنند (Shivji, 2007: 62). اهمیت روزافزون این مؤسسات خیریه در تحقق اهداف اجتماعی و کمک به افشار آسیب‌پذیر جامعه، باعث شد تا آنها به عنوان بازیگران مهمی در عرصه‌های ملی و بین‌الملل محسوب شوند. این تبدیل شدن در نحوه ارائه فعالیت‌های خیرخواهانه نه تنها به افراد نیازمند در داخل کشور، به صورت جهانی نیز بر مبارزه با فقر و بهبود وضعیت اجتماعی - اقتصادی جوامع تأثیرگذار بوده است (Englund, 2006: 3).

بحران‌های اجتماعی چالش‌های بزرگی را برای جوامع به وجود می‌آورند و در این مواقع، فعالیت‌های خیریه نقش بسیار مهمی در کمک به آسیب‌دیدگان و کاهش آثار منفی این بحران‌ها ایفا می‌کنند. این فعالیت‌ها اغلب توسط سازمان‌ها و مؤسسات خیریه انجام می‌شود که عمده اهداف آنها کمک به افراد نیازمند، ارتقای وضعیت اجتماعی و اقتصادی آنها، ارائه خدمات بهداشتی و آموزشی و توانمندسازی اجتماعی است (Baksh-Mohammed et al., 2012: 2). این سازمان‌ها با تکیه بر حمایت‌های مالی افراد، نهادهای دولتی و همچنین، همکاری‌های بین‌المللی توانسته‌اند در بسیاری از بحران‌ها و شرایط آسیب‌زنده مانند زلزله‌ها، سیل‌ها، جنگ‌ها، مهاجرت‌های اجباری و وضعیت‌های اضطراری، نقش بسزایی در فعالیت‌های انسان‌دوستانه، نجات زندگی‌ها و حفظ ارزش‌های والای انسانی ایفا کنند که یکی از این بحران‌ها، همه‌گیری بیماری کرونا بود (Kifile Mekonen & Adarkwah, 2022: 2).

بحران کرونا که از بهمن ماه ۱۳۹۸ در ایران شیوع پیدا کرد، نه تنها چالش‌های بهداشتی و درمانی را به همراه داشت، تأثیرات اقتصادی و اجتماعی آن نیز بسیار شایان توجه است. از حیث فعالیت‌های خیرخواهانه در این دوران شواهد و مستندات گزارش شده دلالت بر گسترش و بعضاً تغییر نوع فعالیت‌های خیرخواهانه دارد؛ برای مثال، به علت اجتناب از شیوع بیماری در موارد زیادی مراسم‌های مربوط به تدفین و بزرگداشت‌های مربوطه لغو و در مقابل هزینه آن به نیت هدیه ثواب به متوفی به

فعالیت‌های خیرخواهانه تخصیص پیدا کرد. در این خصوص، به دلایل متعدد از جمله افزایش فعالیت‌های ترویجی ذریب‌ط در رسانه‌های جمعی و تأکیدات مسئولان و مدیران کشور به‌ویژه رهبر معظم انقلاب گسترش فعالیت‌های خیرخواهانه بیش از پیش تسریع شد. یک نمونه شایان ذکر آن، تشکیل پویشی به نام ایران همدل در سرتاسر کشور بود. براساس آمارهای منتشر شده میزان کمک‌های این رزمایش به رقمی بالغ بر ۱۰۰۰ میلیارد تومان رسید و در همین خصوص، به‌طور مثال، در استان آذربایجان شرقی حدود سه هزار بسته معیشتی بین مددجویان کمیته امداد مناطق دو و سه توزیع شد (خبرگزاری فارس نیوز، ۱۳۹۹، کمیته امداد، ۱۴۰۱). به‌طور کلی تجربیات به‌دست‌آمده از فعالیت‌های خیرخواهانه در دوران کرونا نقش درخور توجهی در مدیریت چالش‌ها و مشکلات اقتصادی آن دوران داشت و با پشتیبانی از اقدامات پزشکی و درمانی در کاهش چرخه همه‌گیری نیز نقش تسهیل‌کننده‌ای ایفا کرد. ادامه‌یافتن شرایط سخت اقتصادی و ایجاد بحران‌های جدید در سطح کشور ضرورت استمرار و گسترش فعالیت‌های خیرخواهانه را دلالت می‌کند. بر این اساس، پژوهش حاضر در نظر دارد براساس بررسی تجارب و درس‌آموخته‌های فعالیت‌های خیرخواهانه در دوران همه‌گیری کرونا روند نمای آینده این فعالیت‌های را تبیین کند.

۲- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲-۱- کارویژه فعالیت‌های خیرخواهانه در عصر حاضر

بروکس و همکاران^۱ (2005) معتقدند حضور افرادی که در سازمان‌ها گرایش بیشتری به امور خیریه دارند، جهت‌گیری کل سازمان را به سمت انجام فعالیت‌های داوطلبانه‌ای می‌برد که عموم مردم از ثمرات این قبیل فعالیت‌ها بهره‌مند می‌شوند و به ترویج فعالیت‌های خیرخواهانه منجر می‌شود (john et al., 2022; Brooks et al., 2005; wang&Graddy, 2008; Independent Sector, 1999). در سیره و روش زندگی پیامبر اکرم (ص) و امامان معصوم (ع) نیز همواره بر اهمیت نیکوکاری و خیرخواهی نسبت به دیگران تأکید شده است. ایشان الگوهای عملی برای انجام اعمال خیر و کمک به نیازمندان بودند و سعی می‌کردند با رفتار و گفتار خود، دیگران را نیز به این کارهای پسندیده ترغیب کنند (شیخ کلینی، ۱۳۷۰: ۱۶۳، حیدری، ۱۴۰۰: ۵، جوادی آملی، ۱۳۹۱: ۲۸).

فرهنگ ایرانی به دلیل دامنه گسترده آموزه‌های اخلاقی و مذهبی، زمینه مساعدی را برای تأسیس مؤسسات خیریه فراهم می‌آورد تا از طریق بازتولید سرمایه اجتماعی، انواع مختلفی از خدمات عمومی را به جامعه ارائه کنند. آموزه‌های مرتبط با نوع دوستی، بخشی از این مجموعه آموزه‌ها به‌شمار می‌رود (حیدری، ۱۴۰۰: ۷). مجموعه این آموزه‌ها در کنار سایر آموزه‌های اخلاقی و انسان‌دوستانه‌ای که در فرهنگ مکتوب و روایی ایران وجود دارد، شهروند ایرانی را به سمت بازتولید همبستگی و سرمایه اجتماعی از طریق انجام امور خیرخواهانه سوق می‌دهد (تاجبخش و همکاران، ۱۳۸۴: ۱۷۲). باید توجه داشت در عصر حاضر فعالیت‌های خیرخواهانه به شکل نهادهای خیریه‌ای درآمده‌اند و این بدان معناست که انجام این امور به‌صورت سیستمی و هماهنگ درآمده است. نهادهای خیریه در بسیاری از کشورها، از جمله ایران، به دو دسته دولتی و غیردولتی تقسیم می‌شوند (قلعه‌تکی، ۱۳۸۳: ۴۵، زارعی و همکاران، ۱۳۹۷).

۲-۲- فعالیت‌های خیریه‌ای در دوران کرونا

بلوغ فعالیت‌های خیرخواهانه در دوران همه‌گیری کرونا در طرح شهید سلیمانی مشاهده می‌شود. این طرح در سال ۱۳۹۹ به‌منظور حمایت از اقشار آسیب‌پذیر جامعه در شرایط شیوع ویروس کرونا و تعطیلی گسترده مشاغل و کاهش درآمد خانوارها،

¹ Brooks

از سوی دولت جمهوری اسلامی ایران اجرا شد (دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، ۱۳۹۹). با عنایت به تعطیلی کسب و کارها به دلیل همه‌گیری کرونا، دولت به‌عنوان متولی بخش عمومی در همکاری با سازمان‌های مردم‌نهاد، طرح شهید سلیمانی را اجرا کرد که طی آن فرد بیمار از مرحله غربالگری تا درمان تحت نظارت بخش‌های مرتبط قرار می‌گرفت. از سوی دیگر، رزمایش کمک‌های مؤمنانه در ماه رمضان نیز از دیگر مصادیق کمک‌های خیریه‌ای در دوران کرونا بود (وزارت کشور، ۱۳۹۹).

۲-۳- پیشینه پژوهش

در بخش پیشینه پژوهش، فعالیت‌های داوطلبانه و عوامل مؤثر بر آن به‌منظور شناخت مؤلفه‌های مهم در ارتقای سطح کمی و کیفی فعالیت‌های خیرخواهانه بررسی شدند. اسکندری‌نژاد و همکاران در قالب پژوهشی آینده‌امور خیریه در شهر تهران را بررسی کردند. براساس یافته‌های پژوهشگران، فعالان خیریه‌ها در شهر تهران، آینده‌ممکن این حوزه را توأم با افزایش عقلانیت سازمانی و ماندگاری معضلات ساختاری می‌دانند. همچنین، این فعالان آینده‌مطلوب خیریه‌ها و خیرخواهی در شهر تهران را در دو مقوله توسعه سازمانی و رفع موانع ساختاری خلاصه کرده‌اند. آنچه از نتایج پژوهش به دست آمده، اختلاف آشکاری است که فعالان خیر شهر تهران میان آینده‌ممکن و آینده‌مطلوب می‌بینند (اسکندری‌نژاد و همکاران، ۱۴۰۲).

اردکانی و عنبری در سال ۱۴۰۱ و در پژوهش خود با عنوان «نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در تسهیل‌گری و ارتقای تاب‌آوری اجتماعی مناطق روستایی در برابر کم‌آبی (مطالعه موردی مؤسسه نیکوکاری ابرار در روستاهای شهرستان قاینات)»، بی‌اعتمادی مردم به نهادهای دولتی، ضعف نیروی انسانی با کیفیت در روستا و تورم و مشکلات اقتصادی از جمله چالش‌هایی است که مؤسسه با آنها روبه‌رو بوده است. تجربه و فعالیت‌های مؤسسه ابرار در روستاهای مورد مطالعه نشان می‌دهد می‌توان به سازمان‌های مردم‌نهاد به‌عنوان یک ظرفیت اجتماعی داوطلبانه برای ارتقای تاب‌آوری اجتماعی مناطق روستایی و سازگاری آنها در برابر کم‌آبی امیدوار بود (مهدی‌زاده اردکانی و عنبری، ۱۴۰۱).

رضایی و همکاران در سال ۱۴۰۰ در تحقیق خود با عنوان «بررسی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری نمونه موردی کلانشهر تهران» به این مورد دست یافتند که به‌طور کلی سازمان‌های مردم‌نهاد در تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری کلان شهر تهران نقش دارند؛ اما این سازمان‌ها با وجود آنکه بر تحقق‌پذیری مؤلفه‌های مشارکت و پاسخگویی کلان شهر تهران متمرکز هستند، در برآورده ساختن مؤلفه‌های قابلیت اطمینان، شفافیت و همچنین، کارایی نقش پذیرفتنی ندارند (رضایی و همکاران، ۱۴۰۰).

محمودزاده در سال ۱۳۹۹ تأثیر میزان پایبندی مردم به ارزش‌ها بر مشارکت آنها در امور خیریه را بررسی کرد. یافته‌های این پژوهش نشان دادند بین پایبندی مردم به ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و فرهنگی با مشارکت پاسخ‌گویان در امور خیریه و عام‌المنفعه رابطه مستقیم وجود دارد. به عبارت دیگر، پاسخ‌گویانی که معتقدند مردم به ارزش‌های اجتماعی و فرهنگی در جامعه بیشتر پایبندند، مشارکت آنها در امور خیریه بیش از کسانی است که چنین اعتقادی ندارند (محمودزاده، ۱۳۹۹).

لطفی خاکچی در سال ۱۳۹۸ در مطالعه‌ای، چالش‌های فراروی سمن‌های حمایتی برای مداخله در مسائل اجتماعی و بهبود وضعیت اقشار آسیب‌پذیر را بررسی کرد. پژوهشگر اظهار داشت انجام «اقدامات خردمندانه و فردگرایانه»، محوری‌ترین چالش‌های پیش روی سمن‌ها است که تحت‌تأثیر ضعف سمن‌ها در ریشه‌یابی مسائل اجتماعی، کوتاه‌مدت بودن، مقطعی و یک‌بعدی بودن فرایند توانمندسازی اقشار آسیب‌پذیر، عدم بهره‌مندی از مشارکت بومیان و مردم محلی و حیطة فعالیت گسترده موضوعی و جغرافیایی آنها قرار دارد (لطفی خاکچی، ۱۳۹۸).

رازقی و لطفی خاکچی در سال ۱۳۹۷ به تحلیل جامعه‌شناختی چالش‌های بقا و پایداری سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی، با تأکید بر رابطه آنها با دولت پرداختند. در یافته‌های این تحقیق از «چالش‌های جذب و مدیریت منابع انسانی، فقدان روندهای پایدار برای تولید منابع مالی، کمبود سرمایه اجتماعی، نگاه حداقلی و نبود دید کلان و جامع نسبت به مسائل اجتماعی و چالش‌های برنامه‌ریزی و نظارت» به‌عنوان مهم‌ترین چالش‌های درونی سمن‌ها و از مقوله‌های «رابطه با جامعه و شهروندان، رابطه با دولت و رابطه با سایر سمن‌ها»، به‌عنوان چالش‌های برون‌سازمانی سمن‌ها نام برده شده است (رازقی و لطفی خاکچی، ۱۳۹۷).

زاهدی اصل در سال ۱۳۸۸ رابطه سرمایه اجتماعی با رفاه اجتماعی را بررسی کرد. محققان پژوهش به این نتیجه رسیدند که شاخص‌هایی که به‌اصطلاح به آنها سرمایه اجتماعی سنتی می‌گویند و به وجوه سنتی جامعه مربوط می‌شوند (مشارکت غیر رسمی مذهبی و خیریه‌ها) از وضعیت بهتری برخوردارند و شاخص‌هایی که با زندگی مدرن منطبق‌اند (سرمایه اجتماعی مدرن) از وضعیت مطلوبی برخوردار نیستند (اعتماد نهادی، اعتماد تعمیم یافته، انسجام اجتماعی و مشارکت رسمی) و به‌طور کل سرمایه اجتماعی، رابطه مثبتی با رفاه اجتماعی دارد. همچنین، کلیه شاخص‌های مطرح در این تحقیق برای سرمایه اجتماعی و اعتماد هنجارهای اجتماعی و شبکه‌های اجتماعی نیز با رفاه اجتماعی رابطه مثبتی دارند (زاهدی اصل، ۱۳۸۸).

اوسالیوان^۱ در سال ۲۰۲۲ به بررسی مفهوم سازمان‌های مردم‌نهاد (NGO) و توسعه پرداخت. این پژوهش بر این مسئله تأکید دارد که سازمان‌های مردم‌نهاد وظیفه‌محورند و افرادی با منافع مشترک آن را هدایت می‌کنند، خدمات و وظایف بشردوستانه مختلفی را انجام می‌دهند، نگرانی‌های شهروندان را به دولت‌ها منتقل می‌کنند، سیاست‌ها را نظارت و مشارکت سیاسی در جامعه را تشویق می‌کنند (O'Sullivan, 2022).

هانگ در سال ۲۰۱۹ پژوهشی با عنوان «رفاه اجتماعی برای گروه‌های قومی حاشیه‌ای؛ سازمان‌های غیردولتی» انجام داد. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهند باوجود اینکه این سازمان‌های غیردولتی و مردم‌نهاد اهداف متفاوتی از جمله کاهش فقر، بازسازی بعد از فاجعه، حفاظت از محیط‌زیست و حفظ فرهنگ و ... را دنبال می‌کنند، چندین ویژگی مشترک دارند. نخبگان جامعه با شبکه‌های اطلاعاتی و ارتباطات گسترده، همه آنها را آغاز و مجوزهای اولیه را در قالب بودجه، فضای عملیاتی و نظارت و مشاوره از سازمان‌های مردم‌نهاد بین‌المللی دریافت کرده‌اند (Huang, 2019).

لانگ در سال ۲۰۱۲ پاسخگویی سازمان‌های مردم‌نهاد در جامعه مدنی و حوزه عمومی را بررسی کرد. نتایج این تحقیق به این یافته اشاره داشت که در کشورهای جهان سوم، سازمان‌های مردم‌نهاد به‌طور فزاینده‌ای در خدمت ایدئولوژی و تحت‌تأثیر آن قرار دارند و افراد دارای جهت‌گیری مذهبی، بیشتر در فعالیت‌های خیرخواهانه شرکت دارند (Lang, 2012).

وانگ و گرادی در سال ۲۰۰۸ به بررسی رابطه میان کنش داوطلبانه، سرمایه اجتماعی و کمک‌های خیریه پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهند اعتماد اجتماعی حاصل پل‌زدن میان شبکه‌های اجتماعی و مشارکت مدنی در دو گروه مذهبی و غیرمذهبی است فعالیت‌های داوطلبانه و سرمایه اقتصادی تأثیر مهمی بر کمک‌های این دو گروه مذهبی و غیرمذهبی دارد و درنهایت کسانی که گرایش‌های مذهبی دارند بیشتر از سایر افراد علاقه‌مند به فعالیت‌های خیرخواهانه هستند و بیش از سایرین خود را درگیر این قبیل امور می‌کنند (Wang & Graddy, 2008).

^۱ O'Sullivan

در یک جمع‌بندی، مؤلفه‌های تأثیرگذار در ارتقای فعالیت‌های خیرخواهانه در قالب چند عامل بررسی می‌شوند. نخست آنکه افراد دارای گرایش‌های مذهبی، بیش از سایرین در امور خیرخواهانه مشارکت دارند. در وهله بعدی، لزوم قانون‌گذاری صحیح در حوزه فعالیت‌های خیرخواهانه از اهمیت بیشتری نسبت به قبل برخوردار شده است و همچنین، باید به تغییرات فناوری و تأثیر آن در حوزه فعالیت‌های داوطلبانه بیش از گذشته توجه شود.

براساس بررسی‌های به‌عمل‌آمده از پیشینه پژوهش موجود در حوزه امور خیریه، وجه تمایز پژوهش پیش‌رو و سایر پژوهش در چند مورد تشریح می‌شود. نخست آنکه در این پژوهش از رویکرد آینده‌پژوهانه استفاده شده و از تجربیات گذشته به‌عنوان چراغ راهی برای ترسیم فضای آتی بهره گرفته شده است؛ حال آنکه در پژوهش‌های قبلی تنها شرایط فعلی بررسی شده است. در وهله بعدی با بررسی‌های به‌عمل‌آمده در مقالات لاتین و همچنین، مقالات داخلی، پژوهشی به‌صورت مستقیم به تأثیر کرونا در حوزه امور خیریه اشاره نکرده و از سوی دیگر، ترسیم فضای امورخیرخواهانه در دوران پساکرونا نیز بررسی نشده است. همچنین، یکی دیگر از کارویژه‌های این پژوهش، توجه به دیجیتالی‌شدن امور خیریه و نقش هوش مصنوعی در حوزه فعالیت‌های خیرخواهانه بوده است. همچنین، باید توجه داشت تا زمان نگارش این پژوهش، آمارهای منتشرشده از نقش امور خیرخواهانه در دوران کرونا محدود به خبرگزاری‌های رسمی و یا وب‌گاه‌های معتبر بوده و پژوهش پیش‌رو در راستای جمع‌آوری این داده‌ها در قالب یک مقاله علمی گام برداشته است.

۳- روش پژوهش

تحقیق پیش‌رو از لحاظ ماهیت، دارای رویکرد کیفی اکتشافی است و از لحاظ هدف، رویکرد توسعه‌ای دارد. با هدف بررسی تجربیات خیرین در دوران کرونا و همچنین، پیش‌بینی روندنمای آینده این طیف از فعالیت‌های خیرخواهانه روش تحلیل مضمون برای این پژوهش تعیین شد. همچنین، ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته برای نیل به اهداف این پژوهش به‌عنوان راهبرد اصلی جمع‌آوری اطلاعات معین شد. جامعه آماری تحقیق حاضر، خیرین و کارشناسان کمیته امداد امام خمینی (ره) سراسر کشور بودند که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند، ۳۱ نفر از این جامعه انتخاب شدند. اطلاعات جمعیت‌شناختی افراد مصاحبه‌شونده به شرح جدول ۱ است:

جدول ۱ - اطلاعات افراد مصاحبه‌شونده

Table 1 - Information of the interviewees

شماره	سمت شغلی	تجربه (سال)	شماره	سمت شغلی	تجربه (سال)
۱	کارشناس کمیته امداد	۵	۱۷	مدیر بنیاد خیریه	۸
۲	کارشناس کمیته امداد	۱۰	۱۸	مدیر بنیاد خیریه	۹
۳	کارشناس کمیته امداد	۹	۱۹	مدیر بنیاد خیریه	۶
۴	کارشناس کمیته امداد	۱۲	۲۰	مدیر بنیاد خیریه	۵
۵	کارشناس کمیته امداد	۸	۲۱	مدیر کمیته امداد	۱۱
۶	کارشناس کمیته امداد	۸	۲۲	مدیر کمیته امداد	۱۲
۷	کارشناس کمیته امداد	۷	۲۳	مدیر کمیته امداد	۱۱
۸	کارشناس کمیته امداد	۸	۲۴	مدیر کمیته امداد	۵
۹	کارشناس کمیته امداد	۶	۲۵	مدیر کمیته امداد	۸
۱۰	کارشناس کمیته امداد	۷	۲۶	مدیر کمیته امداد	۷
۱۱	کارشناس کمیته امداد	۵	۲۷	خیرین	۷
۱۲	کارشناس کمیته امداد	۶	۲۸	خیرین	۷

۱۳	کارشناس کمیته امداد	۶	۲۹	خیرین	۸
۱۴	کارشناس کمیته امداد	۴	۳۰	خیرین	۱۱
۱۵	کارشناس کمیته امداد	۷	۳۱	خیرین	۲۰
۱۶	مدیر بنیاد خیریه	۱۵			

همچنین، شیوه‌نامه سؤالات مصاحبه به شرح جدول ۲ است:

جدول ۲- سؤالات مطرح شده از خبرگان پژوهش

Table 2- Questions raised by research experts

سؤالات اصلی	سؤالات حمایتی
در زمان کرونا چه فعالیت‌هایی در زمینه امور خیرخواهانه داشته‌اید؟	در دوران کرونا عمدتاً چه نوع فعالیت‌های خیرخواهانه و با چه قصدی انجام می‌گرفت؟
چه عواملی بر گسترش یا محدودسازی فعالیت‌های خیرخواهانه در دوران کرونا تأثیر گذار بود و این تأثیر به چه شکلی نمایان شد؟	چه عواملی بر گسترش یا محدودسازی فعالیت‌های خیرخواهانه در دوران کرونا تأثیر گذار بود و این تأثیر به چه شکلی نمایان شد؟
آیا پساکرونا تأثیری بر الگوی کمک‌های خیرخواهانه داشته است؟	فناوری و وب‌گاه‌ها در بهبود و ارتقای کمک‌های خیرخواهانه در پساکرونا چه نقشی دارند؟ آیا از تغییرات اجتماعی و فرهنگی بعد از کرونا در کمک‌های خیرخواهانه می‌توان بهره برد؟ همکاری و هماهنگی بین نهادهای دولتی و خیرخواهانه در پساکرونا به چه صورت است؟ چه اقداماتی برای بهبود کمک‌های خیرخواهانه در این دوره پیشنهاد می‌کنید؟

۴- تجزیه و تحلیل داده‌ها

۴-۱- شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها

یافته‌های این مطالعه از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند در بازه زمانی خرداد تا مرداد ۱۴۰۲ گردآوری شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از روش تحلیل مضمون کلارک و براون انجام گرفت. در این روش، پس از بررسی مفاهیم اولیه و آشنایی محقق با داده‌ها، مراحل کدگذاری باز و طبقه‌بندی کدهای مشابه در تم‌های مشخص آغاز می‌شود. در این روش الگوها حین تحلیل شکل می‌گیرند و از قبل تعریف نشده‌اند. تجزیه و تحلیل داده‌ها براساس الگوی شش مرحله‌ای زیر انجام شد:

- ۱- برقراری ارتباط با داده‌ها؛
- ۲- ایجاد کدهای اولیه و سپس کدهای سطح بالاتر؛
- ۳- مفهوم‌سازی و شکل‌گیری مضامین؛
- ۴- بازبینی مضامین و اصلاح مجدد آنها؛
- ۵- شکل‌گیری مضامین فرعی و اصلی؛
- ۶- نگارش گزارش نهایی و ارائه جدول مضامین.

پس از پایان مراحل جمع‌آوری تمامی مصاحبه‌ها و پیاده‌سازی متون در نرم‌افزار Maxqda 20، کدگذاری مصاحبه‌ها به صورت خام، انجام و تعداد ۶۲ کد خام حاصل شد که پس از حذف و ادغام این کدها، کدهای باز به عدد ۳۷ رسید. کدهای ۳۷گانه در قالب ۱۰ مضمون فرعی دسته‌بندی شدند و در نهایت، ۲ تم اصلی به عنوان مضامین اصلی این پژوهش معین شدند. همچنین، در راستای دریافت پایایی و روایی این پژوهش از شیوه‌نامه اجرایی کرسول در حوزه پژوهش‌های کیفی بهره‌گرفته شد (Creswell & Miller, 2000). در راستای تأیید نتایج پژوهش حاضر، داده‌ها در اختیار ۲۰ نفر از افراد مصاحبه‌شونده قرار گرفت و یافته‌ها تأیید شدند. از سوی دیگر، از روش کدگذاری فرد ناشناس نیز استفاده شد و درصد تشابه فرد سوم و پژوهشگر، ۷۷.۵٪ تعیین شد. محاسبات مربوطه به شرح ذیل است:

تعداد کل کدها: ۶۲ کد

تعداد کدهای مشابه بین پژوهشگر و فرد سوم: ۴۸ کد

$$= 100 * \frac{48}{62} = 77.5\%$$
 فرمول درصد تشابه (کرسول)

۴-۲- بررسی مضامین اصلی

با توجه به سؤالات پژوهش تحقیق حاضر و همچنین، دسته‌بندی کدهای فرعی ده‌گانه، دو تم اصلی حاصل شد که به ترتیب تم اصلی اول مصادیق رفتارهای خیرخواهانه در شیوع کرونا و تم اصلی دوم ارتقای فعالیت‌های خیرخواهانه در پساکرونا تعیین شد. در ادامه به تشریح این تم‌ها پرداخته شده است:

۴-۲-۱- تم اصلی اول: مصادیق رفتارهای خیرخواهانه در شیوع کرونا

بروز پدیده کرونا در سراسر دنیا باعث شد تا نظام‌های ارائه‌دهنده خدمات دولتی کارایی خود را از دست بدهند و لزوم توجه بیشتر به فعالیت‌های خیرخواهانه و داوطلبانه بیش از گذشته احساس شود. کشور ایران نیز از این قضیه مستثنی نبوده است و ظرفیت خیرین در خدمت‌دهی حاکمیتی قرار گرفت. جدول ۳ مصادیق رفتارهای خیرخواهانه در آزمون کرونا را نشان می‌دهد:

جدول ۳ - مصادیق رفتارهای خیرخواهانه در شیوع کرونا

Table 3 - Examples of benevolent behaviors in the outbreak of Corona

مضمون اصلی ۱	مضمون فرعی	مفاهیم	بخشی از مصاحبه
همراه اقتصادی	اعطای داوطلبانه یارانه معیشتی به نیازمندان	کمک‌های نقدی به نیازمندان	یکی از خبرگان پژوهش اظهار داشت مهم‌ترین چالش کرونا برای مردم، بسته‌شدن کسب‌وکارها و به تبع آن کاهش سطح درآمدی بود. بر همین اساس، خیریه ما تصمیم گرفت با استفاده از منابع مالی خود، کمک حال مردم در پرداخت اجاره‌بهای منازل و محل کار باشد.
		کمک به پرداخت اجاره‌بهای منزل	
مصادیق رفتارهای خیرخواهانه در دوران کرونا	همراه بهداشتی	تهیه تجهیزات افراد نیازمند	یکی از مدیران کمیته امداد نیز بیان داشت با گسترش بیماری کووید-۱۹، کمیته امداد امام خمینی (ره) به‌عنوان یکی از مؤسسات خیرخواهانه در زمینه‌های متعددی فعالیت‌های ارزشمندی را به عمل آورد. از جمله این فعالیت‌ها موارد زیرند: توزیع بسته‌های غذایی، بهداشتی و پوشاک به خانواده‌های کم‌بضاعت، تأمین ماسک، دستکش و الکل برای مراکز درمانی و خدمات‌رسانی، ارائه خدمات پزشکی و مشاوره به مبتلایان و سایر افراد، حمایت مالی و روحی از کارگران بیکار شده و خانواده‌های آنها، همکاری با دستگاه‌های دولتی و غیردولتی در زمینه مقابله با کرونا.
		تهیه ماسک و ملزومات پزشکی	
		مشارکت در طرح واکسیناسیون جمعی	
		مشارکت در طرح پیشگیری شهید سلیمانی	
نبرد جهادی	تهیه آمپول برای بیماران کرونایی	تهیه بسته‌های خیریات بهداشتی برای اموات	
		ضد عفونی کردن معابر شهری	
		حضور در غسل‌خانه‌ها	
حامی معنوی	اجرای برنامه‌های فرهنگی و شاد برای بیماران	حضور به‌عنوان پرستار داوطلب	یکی از خبرگان این پژوهش نیز اظهار داشت خیرین در بخش کفن و دفن نقش جدی ایفا کردند. با توجه به ترس بخشی از نیروی خدماتی از اجساد افراد بیمار، نیروهای مردمی و جامعه روحانیت به نقش‌آفرینی پرداختند.
		همراهی بیماران بدحال مستقر در قرنطینه	
		اجرای برنامه‌های سرگرمی برای کودکان درگیر	
قانون مداری	رعایت فاصله‌گذاری‌های اجتماعی	اجرای مراسم کفن و دفن اموات کرونایی	یکی از مدیران اظهار داشت با توجه به محدودیت نیروی انسانی، افراد داوطلب در کنار نیروهای انتظامی در کنترل عبور و مرورهای مردم کمک حال بودند.
		پرهیز از تردهای غیرضروری	

۴-۲-۲-تم اصلی دوم: ارتقای فعالیت های خیرخواهانه در پسا کرونا

براساس گزارش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی استقرار بیمارستان های صحرائی با استفاده از ظرفیت خیرین، تأمین ماسک و مواد ضد عفونی کننده، بسیج سازمان های مردم نهاد و رایگان کردن تماس های تلفنی با مشاوران پزشکی از اهم فعالیت های این وزارت در تعامل با خیرین بود (سوری، ۱۴۰۱). جدول ۴ مفاهیم مرتبط با ارتقای فعالیت های خیرخواهانه در پسا کرونا را نمایش می دهد:

جدول ۴ - ارتقای فعالیت های خیرخواهانه در پسا کرونا

Table 4 - Promotion of charitable activities in the post-corona period

مضمون اصلی ۲	مضمون فرعی	مفاهیم	بخشی از مصاحبه
ارتقای فعالیت های خیرخواهانه در پسا کرونا	تقویت بنیه معیشتی نیازمندان	<ul style="list-style-type: none"> ✓ افزایش کمک های نقدی به نیازمندان از طریق صندوق های خیریه ✓ حمایت از کودکان کار و خیابان با فراهم کردن شغل و درآمد ✓ حمایت مالی از زنان سرپرست خانوار 	<p>کمک های خیرخواهانه در آینده می تواند مشکل مربوط به فقر را حل کند، اگر به صورت هدفمند و پایدار انجام شود؛ برای مثال، یک سازمان خیرخواهانه می تواند با ارائه آموزش های حرفه ای و تسهیلات اعتباری به افراد فقیر کمک کند تا بتوانند خوداشتغال زایی کنند و درآمد کسب کنند. این روش می تواند باعث شود افراد فقیر به جای وابستگی به کمک های مالی، بتوانند خودباوری و استقلال داشته باشند و در توسعه جامعه نقش داشته باشند؛ بنابراین، کمک های خیرخواهانه باید به گونه ای باشد که افراد فقیر را قادر سازد تا خود را از وضعیت فقر خارج کنند و به رشد اقتصادی و اجتماعی کشور کمک کنند.</p>
	جهاد آموزشی	<ul style="list-style-type: none"> ✓ گسترش آموزش های فنی و حرفه ای رایگان ✓ اعطای بورسیه تحصیلی به دانش آموزان و دانش جویان محروم ✓ تأسیس مدارس شبانه روزی برای کودکان بدسرپرست ✓ قرارداد سهمیه استخدام دولتی و خصوصی برای خانواده های نیازمند 	<p>یکی از مدیران بنیادهای خیریه اظهار داشت با حل مشکلات مربوط به صندوق های خیریه و الحاق این صندوق ها به نظام بانکداری و استفاده از سازوکار جمع سپاری تأمین مالی^۱، می توان در راستای مولدسازی اقتصاد و تحقق مفهوم اقتصاد مقاومتی کمک شایانی کرد. امروزه کشورهای اسلامی به سمت جمع سپاری تأمین مالی خرد حرکت کرده اند؛ به طور مثال، مؤسسه مالی ASA^۲ بنگلادش در همین راستا فعالیت می کند و رویکرد اصلی آن، تأمین مالی خرد پایدار و مقرون به صرفه است. این مؤسسه با حدود ۸ میلیون مشتری در سراسر بنگلادش، علاوه بر برنامه تأمین مالی خرد برنامه هایی مثل آموزشی، بهداشتی، کشاورزی و ... را دنبال می کند.</p>
ارتقای سطح بهداشت		<ul style="list-style-type: none"> ✓ تأسیس بیمارستان های خیریه در مناطق محروم ✓ اعزام تیم های درمانی به روستاها و مناطق دورافتاده ✓ توزیع رایگان دارو و وسایل پزشکی مورد نیاز بیماران ✓ سرکشی های دوره ای کنترل بیماری های خاص در مرزها 	<p>ره آورد کرونا به ما نشان داد برای کاهش هزینه های درمانی بیماری های همه گیر، توجه ویژه به مرزهای جغرافیایی و خصوصاً مرزهای جنوب شرقی کشور باید در اولویت باشد. سازمان های مردم نهاد با همکاری وزارت بهداشت می توانند ایستگاه های رصد مرزی را تشکیل دهند.</p>
		مولدسازی فرهنگ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ گسترش کتابخانه های عمومی در سراسر کشور ✓ برپایی کارگاه های آموزشی و مشاوره ای در زمینه های گوناگون

¹ Crowdfunding

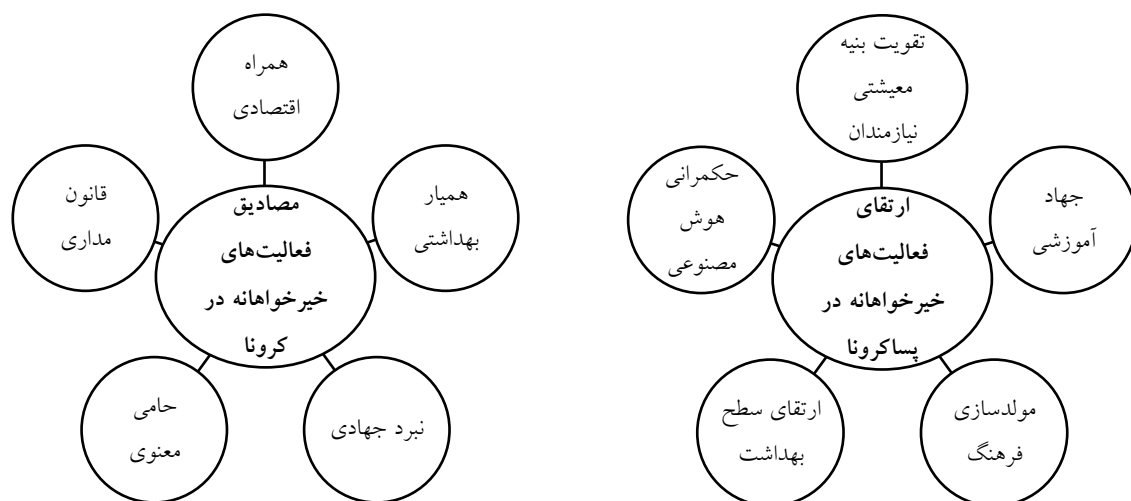
² ASA Foundation (www.asafgroup.org)

مضمون اصلی ۲	مضمون فرعی	مفاهیم	بخشی از مصاحبه
		✓ ترویج فرهنگ نیکوکاری و احترام به هم‌نوع در جامعه	می‌توانند مشکل مربوط به زنان را با ایجاد فرصت‌های آموزشی و اشتغال برای آنان حل کنند؛ برای مثال، یک سازمان خیرخواهانه می‌تواند کلاس‌های آموزشی را برای زنانی که علاقه‌مند به یادگیری مهارت‌های جدید هستند، ارائه دهد. این کلاس‌ها می‌توانند به زنان کمک کنند تا اعتماد به نفس بیشتری پیدا کنند و بتوانند در جامعه فعال‌تر شوند. همچنین، یک سازمان خیرخواهانه می‌تواند با کارفرمایان همکاری کند تا فرصت‌های شغلی را برای زنان فراهم کند. این فرصت‌ها می‌توانند به زنان امکان دهند تا درآمد خود را افزایش دهند و از وابستگی به دیگران خلاص شوند.
حکمرانی هوش مصنوعی	✓ ایجاد سامانه‌های هوشمند کمک‌رسانی به نیازمندان و امدادگران در بلایای طبیعی ✓ طراحی برنامه‌های کاربردی برای تسهیل ارائه خدمات خیریه ✓ به‌کارگیری فناوری‌های نوین آموزشی برای آموزش رایگان مهارت‌های شغلی ✓ راه‌اندازی شبکه‌های اجتماعی و گروه‌های مجازی حمایت از نیازمندان ✓ بهره‌گیری از ابزارهای هوش مصنوعی و داده‌کاوی برای شناسایی بهتر نیازمندان	یکی از موارد بدیع در حوزه فعالیت‌های خیرخواهانه استفاده از فناوری‌های نوین و به‌خصوص هوش مصنوعی است (Behl et al., 2021; Reizer et al., 2022). یکی از کارشناس کمیته امداد اظهار داشت استفاده از ظرفیت هوش مصنوعی می‌تواند شناسایی افراد نیازمند را براساس عوامل واقعی میسر سازد و همچنین، برآوردی از ورودی‌ها و خروجی‌های افراد تحت پوشش کمیته امداد ارائه دهد. همچنین، یکی دیگر از خبرگان این پژوهش اظهار داشت استفاده هوشمند از شبکه‌های اجتماعی و استفاده از ظرفیت افراد چهره در این رسانه‌ها می‌تواند به مشارکت بیشتر مردم منجر شود. همچنین، یکی دیگر از متخصصان معتقد است استفاده از الگوهای ارزیابی مبتنی بر یادگیری ماشینی می‌تواند سیاست‌گذاران امور خیریه‌ای را در پیش‌بینی ورودی‌ها و خروجی‌های سازمان‌های خیریه‌ای مانند کمیته امداد کمک کند.	

۵- بحث و نتیجه‌گیری

۵-۱- ارتقای فعالیت‌های خیرخواهانه

شکل ۱ - مضامین اصلی آینده فعالیت‌های خیرخواهانه

Figure 1- The main themes of the future of charitable activities

تحقیق پیش‌رو با هدف ارتقای فعالیت‌های خیرخواهانه کشور با استفاده از تجربیات زمان همه‌گیری کرونا انجام شد. در همین راستا نظرات ۳۱ متخصص، مدیر و فعال عرصه فعالیت‌های خیرخواهانه از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته و با استفاده از روش تحلیل مضمون بررسی شدند. براساس تحلیل داده‌ها، دو شبکه اصلی مضمون این پژوهش به شرح شکل ۱ به دست آمد.

انجام امور خیرخواهانه در دوران کرونا به یکی از تجربیات مهم حکمرانی کشور در طی چهار دهه اخیر تبدیل شد. بسیاری از افراد و سازمان‌های مختلف توانستند با ایجاد هم‌افزایی بین فعالیت‌های خود، احتیاجات افراد نیازمند را مرتفع سازند.

براساس نظر خبرگان پژوهش حاضر، در دوران همه‌گیری کرونا فعالیت‌های خیرخواهانه در پنج حوزه نقش کلیدی ایفا کرد. در وهله نخست، خیرین در کنار کادر درمان در بیمارستان‌ها حاضر شدند و همچنین، در برخی از امور نظیر ضدعفونی‌سازی محیط بیمارستان فعالیت داشتند. در این بین، نقش قشر مذهبی پررنگ‌تر از سایرین بود که این مورد با یافته پژوهش وانگ در سال ۲۰۰۸ تطابق دارد. در وهله دوم، با توجه به تعطیلی مشاغل و کاهش سطح درآمد قشر آسیب‌پذیر، فعالیت در طرح‌های کمک‌معیشتی از مهم‌ترین برنامه‌های خیرین در این دوران بود. همچنین، برخی از خیرین نیز براساس مسئولیت‌های اجتماعی خود اقدام به پرداخت اجاره‌بهای منازل افرادی کردند که از لحاظ مالی تحت فشار بودند. دغدغه‌مندی خیرین در دوران کرونا با پژوهش لانگ در سال ۲۰۱۲ شباهت دارد. حضور داوطلبانه به‌عنوان پرستار در مراکز درمانی و همچنین، غسل‌خانه‌ها سومین حوزه فعالیت خیرین در ایام همه‌گیری کرونا بود و این مورد با سرمایه اجتماعی مطرح‌شده در پژوهش زاهدی‌اصل در سال ۱۳۸۸ در تشابه است. حمایت‌های معنوی از بیماران در قالب برگزاری جشن‌های سرگرم‌کننده و همیاری نیروهای بهداشتی و امنیتی دیگر حیطه‌های فعالیت خیرین در دوران همه‌گیری کرونا بود.

پس از دوران همه‌گیری کرونا، تجربیات این دوره، مورد بحث خیرین و متخصصان امور خیرخواهانه در این پژوهش قرار گرفت. خبرگان این پژوهش معتقد بودند با توجه به شرایط اقتصادی حال حاضر کشور، بخش اقتصادی دوران کرونا باید به شکل جدی‌تری تقویت شود. فعالان معتقد بودند سطح فعالیت‌ها و مراقبت‌های مربوط به حوزه درمانی و پزشکی خیرین با توجه به بازسازی نظام درمانی در زمان پساکرونا باید کاهش پیدا کند و این ظرفیت‌ها در بخش‌های جدیدتری به کار گرفته شوند؛ به‌طور مثال، با توجه به آمار بالای کودکان کار در سطح کلان‌شهرها و همچنین، احتمال تبدیل شدن این معضل اجتماعی به یک بحران در آینده نزدیک حضور فعالان و خیرین در این بخش می‌تواند باعث ایجاد هم‌افزایی با سایر نهادهای دولتی شود (پورسعید و همکاران، ۱۴۰۰؛ مهرگان، ۱۴۰۲). از سوی دیگر، مشکلات مربوط به حوزه زنان سرپرست خانوار نیز بیش از پیش در کشور احساس می‌شود. براساس گزارش‌های منتشرشده، نرخ بیکاری جمعیت زنان در طی یک دهه اخیر افزایش یافته و این مهم تبدیل یک بحران اجتماعی شده است (ذوقی، ۱۴۰۱؛ اینانلو، ۱۴۰۲)؛ بنابراین، تداوم داشتن فعالیت‌های خیرخواهانه در حوزه زنان و برزادان این کمک‌ها در بسترهای جدید نظیر توانمندسازی زنان خانه‌دار می‌تواند بخشی از این بحران‌ها را حل و فصل کند.

از سوی دیگر، بخش بدیع و تازه‌ای که متخصصان این پژوهش بدان اشاره داشتند، استفاده از فناوری‌های نوین نظیر هوش مصنوعی و تحلیل کلان‌داده‌ها توسط خیرین بود. در زمینه فعالیت‌های خیرخواهانه، هوش مصنوعی دارای توان بالقوه‌ای است که می‌تواند به بهبود عملکرد و اثربخشی این فعالیت‌ها کمک کند. از مزایای مهم هوش مصنوعی در حوزه

فعالیت‌های خیریه‌ای - که در پژوهش‌های محققان بدان اشاره شده است - موارد ذیل هستند (Singh & Lin, 2021; Zhou et al., 2022; Defnizal & Ernes, 2020 Popkova & Sergi, 2020).

(۱) جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها: هوش مصنوعی می‌تواند با استفاده از روش‌های پردازش زبان طبیعی، یادگیری عمیق، شبکه‌های عصبی و غیره، داده‌های مربوط به نیازمندان، منابع، هزینه‌ها، عملکرد و اثربخشی فعالیت‌های خیرخواهانه را جمع‌آوری، تحلیل و خلاصه کند. این کار می‌تواند به بهبود برنامه‌ریزی، تخصیص منابع، پایش و ارزیابی کمک کند.

(۲) پاسخگویی به سؤالات و درخواست‌ها: هوش مصنوعی می‌تواند با استفاده از ربات‌های گفتگو، پاسخگویی سؤالات و درخواست‌های نیازمندان، حامیان، همکاران و عموم مردم باشد. این کار می‌تواند به افزایش شفافیت، اعتمادسازی، رضایتمندی و همچنین، کاهش هزینه‌های اداری و پشتیبانی کمک کند.

(۳) تشخیص و پیش‌بینی رخدادها: هوش مصنوعی می‌تواند با استفاده از روش‌های چینش تصاویر، تحلیل تصاویر ماهواره‌ای، شبکه‌های اجتماعی و غیره، رخداد‌های مختلف مانند بحران‌های انسان‌دوستانه، فقر، بیماری، خشکسالی، سیل و غیره را تشخیص و پیش‌بینی کند. این کار می‌تواند به افزایش آگاهی، هماهنگی، سرعت و کارآمدی در ارائه خدمات خیرخواهانه کمک کند.

(۴) طراحی و تولید محصولات و خدمات: هوش مصنوعی می‌تواند با استفاده از روش‌های طراحی خلاق، چاپ سه‌بعدی، نظارت هوشمند و غیره، محصولات و خدمات جدید و نوآورانه را برای نیازمندان طراحی و تولید کند. این کار می‌تواند به بهبود کیفیت زندگی، حل مسائل جامعه، ترویج فرصت‌برابری و عدالت اجتماعی کمک کند.

(۵) آموزش و توانمندسازی: هوش مصنوعی می‌تواند با استفاده از روش‌های آموزش مجازی، بازی‌های آموزشی، شخصی‌سازی یادگیری و غیره، به نیازمندان، خیرین و همکاران آموزش و توانمندسازی بدهد. این کار می‌تواند به افزایش دانش، مهارت، اعتماد به نفس، خلاقیت و همچنین، تقویت همکاری و ارتباطات کمک کند.

تغییر هرم جمعیتی کشور در طی دو دهه آتی و همچنین، احتمال بروز پدیده‌هایی نظیر بحران هویتی در جوانان کشور می‌تواند زمینه‌ساز بحران‌های اجتماعی و فرهنگی در سطح کشور شود و این امر لزوم فرهنگ‌سازی صحیح را طلب می‌کند. با توجه به محدودیت‌های ساختارهای دولتی، فعالیت‌های خیرخواهانه می‌تواند نقش کلیدی ایفا کنند و با مولدسازی فرهنگ تا حدی از بروز ناهنجاری‌های اجتماعی جلوگیری کنند. برگزاری رویدادهای فرهنگی در مناطق کم‌برخوردارتر و استفاده از ظرفیت هنرمندان مشهور (Samman et al., 2009) می‌تواند به اعتمادسازی قشر جوان، منجر و نیز با بهره‌گیری از ظرفیت سراهای محله به کاهش بحران‌های اجتماعی منجر شود.

در حین بررسی نظرات خبرگان درباره آینده کمک‌های خیرخواهانه در ایران، دو مورد به‌عنوان محدودیت‌های پژوهش مشاهده می‌شود. در مورد اول، در سازوکارهای دولتی مرتبط با امور خیریه، مقاومتی درباره تغییر نقش این دسته از کمک‌ها از حالت سنتی به حال نوین مشاهده می‌شد که پیشنهاد می‌شود محققان، ریشه‌ها و دلایل آن را بررسی کنند و متناسب با آنها به ارائه راهکار پردازند. همچنین، با وجود پذیرش نقاط قوت استفاده از فناوری‌های نوین در حوزه خیریه، بخش اعظمی از این بنیادها به دلیل هزینه‌های سنگین چنین تغییراتی حاضر به اجرای چنین اقداماتی نیستند. در همین راستا پیشنهاد می‌شود راهکارهای تأمین مالی بنیادهای خیریه‌ای دولتی و خصوصی برای استفاده از فناوری‌های نوین و سیاست‌گذاری‌های این بخش بررسی شوند.

منابع فارسی

- اسکندری‌نژاد، ع.، مهری، ب.، ولی محمدی، م.، و مؤذن‌زاده، ف. (۱۴۰۲). آینده‌پژوهی خیریه‌ها و خیرخواهی در شهر تهران. پژوهشنامه مطالعات وقف و امور خیریه، ۱ (۲)، ۱-۲۲.
- اینانو، م. (۱۴۰۲). زن سرپرست خانوار، اشتغال و مسائل مهم‌تر از آن <https://irna.ir/xjMFHQ>.
- پورسعید، ف.، طلائی، ف.، و مختاری، س. (۱۴۰۰). واکاوی آثار پاندمی کرونا بر اجرای استانداردهای جهانی کار؛ چالش‌ها یا فرصت‌ها و راهبردهای ممکن. فصلنامه تحقیقات حقوقی، ۲۴ (۹۴)، ۱۶۵-۱۴۱.
- تاجبخش، ک.، افه، ک.، پورتنس، آ.، ولکاک، م.، کلمن، ج.، و فوکویاما، ف. (۱۳۸۴). سرمایه اجتماعی اعتماد: دموکراسی، توسعه، ترجمه: افشین خاکباز و حسن پویان، تهران: نشر شیرازه.
- جوادی آملی، ع. (۱۳۹۱). *مفاتیح الحیاه*، قم: مرکز نشر اسراء.
- حیدری، س. (۱۴۰۰). نیکوکاری و خیریه، آسیب‌ها و چالش‌ها. سومین همایش ملی خیرماندگار، تهران <https://civilica.com/doc/1274006>.
- خبرگزاری فارس نیوز. (۱۳۹۹). کمک مؤمنانه ۱۰۰۰ میلیاردی شد <http://fna.ir/ezil73>.
- دانشگاه علوم پزشکی شهیدبهشتی. (۱۳۹۹). آغاز طرح شهید حاج قاسم سلیمانی به صورت محله‌محور مبتنی بر طرح هر خانه یک پایگاه سلامت <https://pardis.sbmu.ac.ir>.
- ذوقی، ل. (۱۴۰۱). پیش‌بینی اعتماد به اینترنت براساس ناگویی هیجانی، تمایز یافتگی خود و خویش‌داری در زنان خانه دار. *روان‌شناسی فرهنگی*، ۶ (۲)، ۲۰۷-۱۸۴.
- رازقی، ن.، و لطفی خاچکی، ب. (۱۳۹۷). تحلیل جامعه‌شناختی چالش‌های بقا و پایداری سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در حوزه آسیب‌های اجتماعی؛ با تأکید بر رابطه آنها با دولت. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۵ (۱۱)، ۹۷-۱۲۸.
- رضایی، ف.، توکلی‌نیا، ج.، و صرافی، م. (۱۴۰۰). بررسی نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری؛ نمونه موردی: کلانشهر تهران. *نشریه علمی جغرافیا و برنامه ریزی*، ۲۵ (۷۷)، ۱۳۰-۱۱۳.
- زارعی، ع.، شرفی، و.، و ملکی، ف. (۱۳۹۷). بررسی اثر بازاریابی رابطه‌ای مؤسسات خیریه بر واکنش‌های رفتاری خیرین (مورد مطالعه: کمیته امداد امام خمینی شهرستان ایلام). *راهبردهای بازرگانی*، ۲۵ (۱۲)، ۱-۱۶.
- زاهدی اصل، م. (۱۳۸۸). *مبانی مددکاری اجتماعی*، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- سوری، ح. (۱۴۰۱). نقشه راه برای مدیریت اپیدمی کووید در جمهوری اسلامی ایران. *نشریه فرهنگ و ارتقای سلامت*، ۶ (۳)، ۵۲۰-۵۱۳.
- شیخ کلینی، ا. (۱۳۷۰). *کافی؛ باب الصدقه علی القرباه*، قم: نشر مؤسسه آل‌البیت.
- قلعه‌تکی، ز. (۱۳۸۳). سازمان‌های غیردولتی، ما و نظام سرمایه‌داری. *دو فصلنامه حورا*، ۷ (۷)، ۷۰-۶۰.
- کریمی، م.، سوخکیان، م.، و فرهادی، پ. (۱۳۹۸). بررسی و ارزیابی عملکرد انواع سازمان‌های مردم‌نهاد در ایران. *فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان*، ۷ (۳)، ۴۹۹-۴۷۲.
- کمیته امداد. (۱۴۰۱). کمیته امداد امام(ره) حرکت‌های زیبایی در دوران کرونا خلق کرد <https://portal.emdad.ir/fa/news/5358>.
- لطفی خاچکی، ب. (۱۳۹۸). مطالعه چالش‌های فراروی سمن‌های حمایتی برای مداخله در مسائل اجتماعی و بهبود وضعیت اقشار آسیب‌پذیر. *جامعه‌پژوهی فرهنگی*، ۱۰ (۴)، ۴۷-۷۳.
- محمدی، ف.، و سیدی، ح. (۱۳۹۵). *معناشناسی صدقه در قرآن*، تهران: نشر دانشگاه علوم پزشکی تهران.
- محمودزاده مرقی، ع. (۱۳۹۹). تأثیر پابندی مردم به ارزش‌ها بر مشارکت در امور خیریه. سومین همایش ملی خیر ماندگار، تهران <https://civilica.com/doc/1274010>.

- مهدی‌زاده اردکانی، م.، و عنبری، م. (۱۴۰۱). نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در تسهیل‌گری و ارتقای تاب‌آوری اجتماعی مناطق روستایی در برابر کم‌آبی (مطالعه موردی مؤسسه نیکوکاری ابرار در روستاهای شهرستان قاینات). *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۱۳ (۵۳)، ۴۹.
- مهرگان، ا. (۱۴۰۲). افزایش آمار کودکان کار در ایران و تهران؛ آسیب‌های اجتماعی انعکاس عملکرد نهادهای مسئول است. <https://khabaronline.ir/xk6Sz>
- میرحسینی، ز.، پیش‌دار، س.، و بیگ محمد بالانجی، ن. (۱۴۰۲). چالش‌ها و مسائل انجام امور خیر در مناطق حاشیه‌نشین. *پژوهشنامه مطالعات وقف و امور خیریه*، ۱ (۱)، ۱۰۷-۱۲۸.
- وزارت کشور. (۱۴۰۲). طرح شهید حاج قاسم سلیمانی برای مبارزه با کرونا سبب انسجام ملی و همدلی مردم شد. <https://old.moi.ir/fa/146391>

References

- Anbari, M., & Mehdizadeh Ardakani, M. (2022). The role of NGOs in facilitating and promoting social resilience in rural areas against water scarcity (Case study of Abrar Charity Institute in the villages of Ghainat city). *Social Development & Welfare Planning*, 13 (53), 49-1. [In Persian]
- Baksh-Mohammed, S., Callison, C., & Choi, M. H. (2012). Positive influence of organizational charitable involvement on perceptions of credibility and purchase intention. *Public Relations Review*, 38 (3), 498-500.
- Behl, A., Chavan, M., Jain, K., Sharma, I., Pereira, V. E., & Zhang, J. Z. (2021). The role of organizational culture and voluntariness in the adoption of artificial intelligence for disaster relief operations. *International Journal of Manpower*, 43 (2), 569-586.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Thematic analysis revised. *Qual. Res. Psychol*, 3 (2), 77-101.
- Brooks, N., Adger, W. N., & Kelly, P. M. (2005). The determinants of vulnerability and adaptive capacity at the national level and the implications for adaptation. *Global environmental change*, 15 (2), 151-163.
- Creswell, J. W., & Miller, D. L. (2000). Determining validity in qualitative inquiry. *Theory into practice*, 39 (3), 124-130.
- Defnizal, D., & Ernes, R. N. (2020). The implementation of artificial intelligence in charity box at mosque and musholla as RFID based security system. *Sinkron: jurnal dan penelitian teknik informatika*, 5 (1), 35-42.
- Englund, H (2006). *Prisoners of freedom: Human rights and the African poor*. Berkeley: University of California Press. <https://books.google.com/books?id=R7IwDwAAQBAJ&dq>
- Eskandarinezhad, A., Bahar, M., Valimohammadi, M., & Moazenzade, F. (2023). Futures studies of charities and philanthropy in tehran. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 1 (2), 1-22. [In Persian]
- Fars News Agency. (2020/09/08). Faithful help reached 1000 billion. <http://fna.ir/ezil73>, (2023/12/24)
- Ghaletaki, Z. (2004). Non-governmental organizations, us and the capitalist system. *Haura Quarterly*, 7 (7), 60-7. [In Persian]
- Heydari, S. (2021). Charity and charity, injuries and challenges. *The third national conference of Khairmandgar, Tehran*. <https://civilica.com/doc/1274006>, 1-5. [In Persian]
- huang, S. M. (2019). Social welfare for marginal ethnic groups: chinese NGOs in southwest China. *International Journal of Business Anthropology*, 8 (2), 1-104.
- Imam Khomeini Relief Committee. (2022/04/24). The relief committee of imam (RA) created beautiful movements in the era of corona. <https://portal.emdad.ir/fa/news/5358>, (2023/12/24). [In Persian]
- Inanlu, M. (2023/07/01). The female head of the household, employment and more important issues, <https://irna.ir/xjMFHQ>, (2023/12/24). [In Persian]

- Javadi Ameli, A. (2012). *Mofatih al-Hiyah*, Qom: Isra Publishing Center. [In Persian]
- John, A., Shahzadi, G., Khan, K. I., Chaudhry, S., & Sarwar Bhatti, M. A. (2022). Charity begins at home: Understanding the role of corporate social responsibility and human resource practices on employees' attitudes during COVID-19 in the hospitality sector. *Frontiers in Psychology*, 13, 828524.
- Karami, M., Sukhian, M., & Farhadi, P. (2019). Investigation and evaluation of the performance of various non-governmental organizations in Iran. *Strategic and Macro Policies Quarterly*, 7 (3), 499-472
- Kifile Mekonen, Y., & Adarkwah, M. A. (2022). Volunteers in the COVID-19 pandemic era: Intrinsic, extrinsic, or altruistic motivation? Postgraduate international students in China. *Journal of Social Service Research*, 48 (2), 147-162.
- Kulaynī, M., and ibn Ya'qūb. (1990). *Al-Kafi*. Qom: Mu'assasah al-A'lami li al-Matbu'at
- Lang, S. (2012). *NGOs, civil society, and the public sphere*. Cambridge University Press.
- Lutfi-Khachaki, B. (2019). Investigating the challenges facing support institutions in intervening in social issues and improving the situation of vulnerable groups. *Cultural Sociological Studies*, 10 (4), 47-73 [In Persian]
- Mahmoudzadeh Maraghi, A. (2020). The impact of people's adherence to values on participation in charity work. *In the Third National Endowment Conference*, Tehran. <https://civilica.com/doc/1274010>. [In Persian]
- Mehregan, A. (2023/07/13). Increase in child labor statistics in Iran and Tehran; Social damages reflect the performance of responsible institutions, (2023/12/24). [In Persian]
- Ministry of Interior. (2020/12/29). Martyr haj qasem soleimani plan for fighting coronavirus caused national unity and empathy among the people (2023/12/24). [In Persian]
- Mirhosseini, Z., Pishdar, S., & Beygmohammad Balaneji, N. (2023). The Challenges and Issues of charity work in marginalized regions. *Journal of Endowment & Charity Studies*, 1 (1), 107-128. [In Persian]
- Mohammadi, F., & Seyedey, S. H. (2016). The semantics of charity in the Quran. In the First National Endowment Conference, Tehran: *Tehran University of Medical Sciences*. [In Persian]
- O'Sullivan, K. (2022). NGOs and development: Small is beautiful? In *The Routledge Handbook on the History of Development*, 234-249
- Poorsaid, F., Talaie, F., & Mokhtari, S. (2021). Analysis of corona pandemic effects on the implementation of international labour standards: challenges or opportunities and possible strategies. *Legal Research Quarterly*, 24 (94), 141-165. doi: 10.29252/jlr.2021.185354.1732. [In Persian]
- Popkova, E. G., & Sergi, B. S. (2020). Human capital and AI in industry 4.0. Convergence and divergence in social entrepreneurship in Russia. *Journal of Intellectual Capital*, 21 (4), 565-581.
- Razeghi, N., & Lotfi Khachaki, B. (2018). A sociological analysis on the survival challenges and sustainability of NGOs active in social problems: with an emphasis on their relationship with the state. *Sociology of Social Institutions*, 5 (11), 97-128. [In Persian]
- Reizer, A., Galperin, B. L., Chavan, M., Behl, A., & Pereira, V. (2022). Examining the relationship between fear of COVID-19, intolerance for uncertainty, and cyberloafing: A mediational model. *Journal of Business Research*, 145, 660-670.
- Samman, E., Auliffe, E. M., & MacLachlan, M. (2009). The role of celebrity in endorsing poverty reduction through international aid. *International journal of nonprofit and voluntary sector marketing*, 14 (2), 137-148.
- Sector, I. (2001). Giving and volunteering in the United States. *Washington, DC: Independent Sector*, 46-61.
- Shahid Beheshti University of Medical Sciences. (2020/12/27). The beginning of the Martyr Haj Qassem Soleimani project as a neighborhood-based plan based on the plan of a health center for each house, <https://pardis.sbmu.ac.ir>, (2023/12/24). [In Persian]
- Shivji, I. G (2007). Silences in NGO discourse: *The role and future of NGOs in Africa*. Oxford, UK: Fahamu/Pambazuka.

Singh, C., & Lin, W. (2021). Can artificial intelligence, reg tech and charity tech provide effective solutions for anti-money laundering and counter-terror financing initiatives in charitable fundraising. *Journal of Money Laundering Control*, 24 (3), 464-482.

Soori, H. (2022). Roadmap for managing the COVID-19 epidemic in the Islamic Republic of Iran. *Journal of Culture and Health Promotion*, 6 (3), 513-520. [In Persian]

Tajbakhsh, K., Efe, K., Ports, A., Woolcock, M., Coleman, J., and Fukuyama, F. (2005). *The social capital of trust: democracy, development, translation*: Afshin Khakbaz and Hasan Pouyan, Tehran: Shirazeh Publishing. [In Persian]

Wang, L., & Graddy, E. (2008). Social capital, volunteering, and charitable giving. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 19, 23-42.

Zahedi Asl, M. (2009). *Foundations of social work*, Tehran: Allameh Tabataba'i University Press. [In Persian]

Zarei, A., Sharfi., and Maliki, F. (2017). Investigating the effect of relational marketing of charities on the behavioral reactions of donors (case study: Imam Khomeini Relief Committee, Ilam city). *Business Strategies*, 25 (12), 1-16 [In Persian].

Zhou, Y., Fei, Z., He, Y., & Yang, Z. (2022). How human–chatbot interaction impairs charitable giving: *the role of moral judgment*. *Journal of Business Ethics*, 178 (3), 849-865.

Zoghi, L. (2023). Prediction of internet addiction based on emotional dyslexia, self-differentiation and self-control in housewives. *Cultural Psychology*, 6 (2), 184-207. [In Persian]

